

Література

1. Вебер М. Избранные произведения / Вебер М. – М: Прогресс, 1990. – 804 с.
2. Зомбарт В. Торгаши и герои. Раздумья патриота // Зомбарт В. Собр. соч. в 3-х томах. – Т. II. – СПб : Владимир Даль, 2005. – 654 с.

Завальнюк В.В.

*кандидат юридичних наук, професор, ректор, перший віце-президент
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ІСТОРИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Перед українською юридичною антропологією, виходячи з необхідності європейської інтеграції, постали важливі завдання. По-перше, подальший розвиток доктрини гуманізму та духовності в правовому просторі. По-друге, розробка концепції охорони свободи волі українського громадянина та забезпечення умов для її реалізації у широкому комплексі правових, політичних, економічних та соціальних відносин. По-третє, обґрунтування національного законодавства з кута зору юридичної антропології. Останнє потребує визначення напрямків формування «справедливої держави» (у інтерпретації феномену «справедливості» Дж. Ролза).

Протягом історичного розвитку становленню антропоцентричних правових уявлень сприяли особливості світобачення та духовності українського народу. Вони, у свою чергу, обумовлені багатьма чинниками, серед яких можна назвати: – природне середовище з його краєвидом; – геополітичне розташування України; – характер родинних стосунків зі специфічними рисами побуту; – драматичні події історії; – специфіку культурних процесів, ін. Варто погодитись із тим, що «...увесь комплекс різноманітних чинників зумовили неповторний характер української ментальності, сам тип українця та його культури» [1, с. 36].

В українській культурі досить виразно ці процеси простежуються з кінця XVIII – поч. XIX ст., але намагання учених вичленити певні риси характеру русичів-українців відомі ще із часів Київської Русі. Перший

період складання передумов для розвитку української юридичної антропології – князівська доба, починаючи із часів християнізації Київської Русі й закінчуючи втратою незалежності Галицько-Волинським князівством (з X до сер. XIV ст.).

Другий період становлення юридичної антропології в Україні охоплює часи бароко (XVI–XVIII ст.), для якого є характерною підвищена увага до людини, до людського у всіх сферах життя. Ідеалом культури бароко стає «героїчна особа». Антропологічні погляди на право і, навпаки, розуміння людини як носія зумовлених її божественною природою прав були властиві мислителям доби українського Ренесансу – С. Оріховському, К. Саковичу, П. Могили.

Коли в XVII столітті відбувається остаточна заміна геоцентричної системи на геліоцентричну (започаткував цей процес ще у XVI ст. М. Коперник), людина із центру Всесвіту перетворюється на маленьку піщинку в неосяжному Космосі. Відтоді починається криза середньовічного антропоцентризму. Вихід із цієї кризи було знайдено у філософії Г. Сковороди: людина, перестаючи бути центром Всесвіту, стає малим світом – «мікрокосмом», а «внутрішня» людина стає центром цього малого світу [2, с. 31].

Наступний етап формування антропологічного розуміння права був пов'язаний з поширенням ідей романтизму (XIX ст.) Зокрема, актуальними аж до сьогодення залишаються антропологічні студії М. І. Костомарова. У своїй статті «Дві руські народності» він дав стислу, але виразну антропологічну характеристику менталітету українців (південнорусів у тодішній підцензурній традиції) в його відмінності від менталітету великорусів. Він звертав увагу на щирі релігійність українців, розвинуту емоційність та чутливість, здатність відчувати красу природи та навколишнього світу, індивідуалізм і повагу до приватності, любов до свободи [3, с. 34-80].

Одним із визначних мислителів, у якого отримали подальший розвиток ідея антропологізму, а на їх основі – обґрунтування права, був П. Д. Юркевич. «Філософія серця» П. Юркевича підбиває своєрідний підсумок доби класичної української антропології права, в його системі найяскравіше виявляється дія антропологічного принципу права серед усіх філософів і правознавців класичної національної теорії права.

Антропологічний елемент простежується у творчості І. Я. Франка. Його тип мислення характеризується антропологічним еволюціонізмом,

який намагався пояснити історичні явища до аналогії з біологічно–фізіологічними процесами. Пояснюючи філософсько–психологічні витoki свого антропологізму, він відзначив сутність загальноєвропейського духовного перелому від теологізму до історичного мислення й демократизму як «очоловічення» надприродного, як звернення до дійсності як об'єкта зображення.

Відзначимо, що з утвердженням в СРСР класової теорії права поступово зникли з поля наукової юриспруденції проблеми людини, особистості, індивіда. Людину у праві змінила правова зовнішність, маска. Одночасно відбувалось відчуження людини від права шляхом редукції, а то й заперечення належних їй природжених прав – на свободу світогляду, на вільну думку, вільне пересування, нарешті, на майно та результати своєї праці. У радянський період антропологічним аспектам права приділялася недостатня увага, що було обумовлено як ідеологічними причинами, так і пануючим позитивістським праворозумінням.

Подальший розвиток юридичної антропології пов'язується із Незалежністю України.

Література

1. Рубан А. О. Світоглядні особливості українського національного характеру (філософсько–антропологічний аналіз) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. канд. філос. наук : 09.00.04 / Рубан Алла Олексіївна. – К., 2008. – 200 с.
2. Кравченко А. П. Антропологічний принцип у філософії права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Кравченко Алла Петрівна. – Х., 2008. – 216 с.
3. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров ; упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вст. ст. М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – 384 с. – («Літературні пам'ятки України»).